

Jina Nambari

Sahihi

Tarehe

102/2

KISWAHILI

Karatasi ya Pili

(Ufahamu, ufupisho, Sarufi na Matumizi ya lugha na Isimujamii)

Julai / Agosti 2016

Muda: Saa 2½

MTIHANI WA TATHMINI YA PAMOJA WILAYA YA WESTLANDS

Hati ya Kuhitimu Elimu ya Sekondari Kenya

Kidato cha Nne

KISWAHILI

Karatasi - 102/2

Julai / Agosti 2016

Muda : Saa 2½

MAAGIZO

- Andika jina na nambari yako kwenye nafasi ulizoachiwa hapo juu.
- Tia sahihi yako kisha uandike tarehe ya mtihani.
- Jibu maswali yote.
- Andika majibu yako katika nafasi zilizoachwa katika kijitabu hiki cha maswali.
- Majibu yako yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili.

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	ALAMA	TUZO
1	15	
2	15	
3	40	
4	10	
<i>Watahiniwa ni lazima yaangalie kama kurasa zote za karatasi hu zimepigwa chapa sawasawa na kuwa maswali yote yamo. JUMLA</i>		

1. UFAHAMU (alama 15)

Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali.

Kama kuna jambo ambalo limeiparaganya akili ya mahuluki ni kuilewa dhana ya demokrasia. Kiumbe huyu hesi kuuliza mkururo wa maswali. Demokrasia ni nini hasa? Tunaweza kula demokrasia? Ni dude gani hili? Lina kichwa au mkia pekee yake? Je, demokrasia inazuia njaa? Demokrasia ni himaya ya wasomi tu au vilevile ni haki ya mafalahi? Kwa muda mrefu kumekuwa na kinyang'anyiro kikubwa katika jamii ambacho azma na matokeo yake yamekuwa ya kutatanisha. Baadhi ya watu wamejitokeza kama mchuzi wa ugali na kuzusha zahama ambayo si ya kuyumkinika. Vichwa vya adinasi vikafyekwa kwa mindu na maparange na matumbo yakapasuliwa na kupakaza utumbo na vijusi kila mahali. Shingo zikapigwa vizingi na kukomewa ardhini. Demokrasia si mchezo wa lelemama. Ni sharti tujifunge vibwebwe tumwage damu na tufe ili tupate demokrasia ya kweli. Mmoja wa mibabe wa demokrasia aliguruma kadammasi ya umati huku ngoma za vita zikirindima. "Hata Marekani na Ulaya. Walimwaga damu. Mamilioni ya watu walipukutishwa na kimbunga cha demokrasia. Chini walilaliana kama vimatu na tunutu. Hawa manafiki wanafikiri hatuwajui. Katu hatutakubali porojo zao. Wanatupikia majungu kisha wakatoweka na demokrasia ya Afrika na ile ya Ulaya." **Mkereketwa** wa Uafrika akachangamanua.

Demokrasia ya Afrika basi imefuata mkondo huu wa umwagaji damu. Kila kukijiri uchaguzi zahama hutawala. Walio madarakani hawataki kubanduka. Hutafuta visababu vya kukwepa wimbi la ushinde. Demokrasia ni mchezo wa mizengwe tu ati. Hali hii imesababisha maafa makubwa. Uharibifu mkubwa wa mali, majeraha, ukimbizi wa raia ndani na nje ya mataifa husika, dhuluma za kimpenzi dhidi ya wanawake, kuzagaa kwa magonjwa ainati na uhasama wa kikabila. Jambo la kusikitisha ni kwamba raia na viongozi hawaelekei kujifundisha lolote kutokana na hali hii. Huku mataifa mengi ulayani na Asia yakikwea daraja moja baada ya nyingine kimaendeleo, Afrika imedumaa tu. Imesalia kuimba ule wimbo wake kutokea azali: 'Tutaendelea vipi na tunadhulumiwa na kaka wakubwa.' Siasa na demokrasia katika bara la Afrika ina taji kubwa hususan kwa wachache waliofanikiwa kudhibiti nyenzo za kutia tonge kinywani. **Ulitima** wa umma husalia miradi hewa ya tabaka viongozi ambayo hutumiwa kuvinadi zamu nyingine ifikapo tena. Demokrasia ya kweli imo mikoni mwa umma pale utakapojikomboa kiawazo na kwa ujasiri kudai huduma bora uwajibikaji na kuheshimiwa kwa mkataba wa kijamii ulioasisiwa na Jean Jaiques Rousseau.

Maswali

- a) Kwa maoni ya mwandishi, binadamu amaechanganyikiwa kwa njia gani? (alama 2)

.....
.....

- b) Eleza ni vipi demokrasia ya kweli inaweza kufikiwa. (alama 2)

.....
.....

- c) Kwa nini inasemekana kuwa 'Demokrasia ni mchezo wa mizengwe'? (alama 2)

.....
.....

- d) Kuna athari nyingi zinazotokana na kinyang'anyiro cha Demokrasia. Eleza zozote nne. (alama 4)

.....
.....

e) Fafanua ni vipi dhiki za raia zimesalia kuwa miradi-hewa ya wanasiasa. (alama 2)

f) Andika maana ya maneno yafuatayo kama yalivyotumika kwenye kifungu. (alama 2)

i) Mkereketwa.....

ii) ultima

2. UFUPISHO (alama 15)

Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali.

Mirundiko ya taka pamoja na utaratibu usiofaa wa uzoaji wake ni tisho kubwa kwa siha ya umma pamoja na mazingira. Hii ni kwa taka huwa ni makazi ya wadudu na wanyama waharibifu kama nzi, mbu, kombamwiko na panya ambao hueneza magonjwa na kuharibu vitu vyenye thamani. Maji taka nayo, pamoja na mifuko ya plastiki, huwa mastakimu ya wadudu na virusi vinavyoleta magonjwa mbalimbali. Mifuko ya plastiki ina madhara zaidi kwa kuwa huziba mitaro ya maji na kuzuia upitaji wa maji. Madhara hutokeza wakati mvua za gharika zinaponyesha. Maji hukosa njia yake ya kawaida ambayo huwa imezibwa na mifuko hii. Maji haya husababisha mafuriko ambayo huleta hasara ya mali na wakati mwingine ya uhai. Fauka ya haya, mifuko hii huwasakama tumboni wanyama sio wa nyumbani tu, bali wa porini na majini.

Kwa sababu ya hatari zitokanazo na taka, pana haja kutafuta njia na teknolojia ya kuweza kukabiliana na taka ili kuyatunza mazingira na siha ya umma. Njia mojawapo ya kufanya hivi ni kuelimisha na kuhimiza umma kuwa na uangalifu katika matumizi ya bidhaa na rasilmali ili kupunguza uzalishaji wa taka. Matumizi ya bidhaa kwa njia ya ubadhirifu huwa chanzo cha uzalishaji wa taka kwa wingi. Kwa mfano maji ni rasilmali ambayo imeendelea kutumiwa kwa ubadhirifu na hiyo huzalisha maji taka kwa wingi. Rasilmali hii inaweza kutumiwa kwa uangalifu. Kwa mfano badala ya kutumia bafu ya mnyunyu kuogea, mtu anaweza kutumia maji ya karai.

Watu wengi huchukulia taka kuwa kitu kisicho na manufaa yoyote. Hawajui kuwa kwa kutumia teknolojia endelezi, taka nyingi zinaweza zikageuzwa na kuwa na manufaa mengi. Vijana wadogo sehemu za mashambani wanahitaji pongezi kwa kuwa na utambuzi huu wengi kwa kukosa hela za kununua mipira ya viwandani hutumia makaratasni na mifuko ya plastiki kutengeneza mipira wanayoitumia. Hii ni teknolojia endelezi ambapo taka hugeuzwa na kuwa na manufaa.

Baadhi ya wananchi wenge ubunifu nao wameanzisha miradi ya kuzoa takataka kutoka majumbani mwa watu. Hutoza ada fulani ya uzoaji, kisha huzipeleka taka hizi kule zitakakobadilishwa ili ziwe na manufaa. Mifuko na mabaki ya plastiki kama vile matangi, mitungi, sapatu na champali. Huwa malighafi ya kutengenezea bidhaa nyingine. Taka za chupa na chuma nazo huuzwa katika viwanda vinavyozigeuza kuwa na manufaa tena. Taka za karatasi hutumiwa kutengenezea bidhaa kama vitabu, katoni, shashi za chooni, magazeti na kadhalika.

Taka zinaweza pia kugeuzwa kuwa zenye faida kwa kuzitumia kufanya mboji. Ni muhimu kutambua kuwa si kila aina ya taka inaweza kutumiwa hapa. Taka zinazoweza kufanyiwa mboji ni zile ambazo huoza kwa haraka nazo ni kama vile mabaki ya vyakula, mboga na matunda. Hizi ndizo taka zinazosalishwa zaidi siku hizi na hasa sehemu za mjini na katika maeneo ya biashara kama mikahawa, hospitali n.k. Mtu akiwa na nafasi anaweza kuchimba shimo ambalo atafukia taka hizi ili kutengeneza mbolea. Hii ni njia isiyodhuru mazingira nayo ina manufaa kemkem. Kwanza, hugeuzwa taka ambayo inaweza kuwa hatari na kuifanya iwe yenye manufaa. Kwa hivyo, hutatua matatizo ya kiafya yanayoweza kutohana na mirundiko ya taka. Mchanga nao hufaidika kupata virutubishi. Mbolea kama hii inaweza

ikatumika kukuzia mboga au maua katika bustani.

Maji taka, hasa yanayotumiwa kuoshea vyombo, nayo yanaweza kutumika kunyunyizia mashamba madogo ya mboga au bustani za maua. Maji taka haya yanahitaji kutayarishiwa njia mahususi ya kuyaelekeza katika mashamba haya baada ya kutumiwa.

Aghalabu watu wengi wana mazoea ya kuchoma taka, Ni kawaida kupata matanuri ya kuchomea taka katika baadhi ya mitaa, shule, hospitali n.k badala ya kupoteza moto bure inawezekana pakawekwa birika kubwa au tangi la chuma ambalo litatumia moto huo kuchemshia maji ambayo yanaweza kutumiwa katika shughuli za nyumbani.

Hata hivvo ni muhimu kukumbuka kuwa kuna baadhi ya taka ambazo ni hatari na huenda zisigeuzwe ili kutumika kwa njia yenyeye faida. Taka hizi ni kama mikebe au vifaa vingine vyenye kubeba sumu au dawa hatari. Ni bora kuzitupa dawa hizi katika mashimo marefu au vyoo vya mashimo

Kwa vyovyote vile, si jambo muhali kuwa watu popote wanapoishi kulinda siha yao pamoja na kutunza mazingira. Ulinzi na utunzaji huu huhitaji uangalifu mkubwa katika utupaji taka.

Maswali

- a) Fupisha ujumbe wa aya **mbili** za kwanza kwa **maneno 70**. (alama 6, 1 ya mtiririko)

Matayarisho

Nakala safi

.....
.....
.....
.....
.....

- b) Kwa kurejelea aya **tano** za mwisho, eleza umuhimu wa taka kwa **maneno 100**.
(alamu 9, 1 ya mtiririko)

Matayarisho

Nakala safi

.....
.....
.....
3. MATUMIZI YA LUGHA. (alama 40)

a) Tofautisha sauti zifuatazo: (alama 2)

i) /e/
/i/

.....
.....
.....

ii) /p/
/b/

.....
.....
.....

b) i) Shadda ni nini? (alama 1)

.....
.....
.....

ii) Andika maana ya maneno yafuatayo. (alama 2)

'mbuni
m'buni

.....
.....
.....

c) Kiambishi na mofimu hutofautianaje? (alama 2)

.....
.....
.....

d) Tunga sentensi yenyekiulizi -ngapi katika ngeli ya mahali (ndani). (alama 2)

.....
.....
.....

e) Kanusha katika hali ya udogo.
Ng'ombe na mbuzi wote walionunuliwa wamepelekwa kichinjioni. (alama 2)

.....
.....
.....

f) Andika upya sentensi ifuatayo ukitumia kisawe cha neno lililopigiwa mstari.
Siha ya mtoto yule imeimarika. (alama 1)

.....
.....
.....

- g) Ainisha vielezi katika sentensi ifuatayo: (alama 2)

Mwalimu alitoka shulenii na akatembea haraka haraka.

- h) Tumia neno **mzazi** kutungia sentensi kama: (alam 4)

i) nomino.....

ii) kivumishi

- i) Changanua sentensi ifuatayo kwa njia ya mishale. (alama 4)

Alimwona mamba majini alipopiga mbizi jana.

- j) Andika sentensi ifuatayo upya ukibadilisha yitenzi vilivypigiwa mstari katika kinyume. (alama 2)

Baba alimbariki mwanawe mtiiyu.

- k) Tunga sentensi mbili kubaini matumizi mawili tofauti ya mshazari. (alama 2)

- l) Andika katika kauli yakinishi. (alama 2)

Hatakuja tusipomwarifu mapema.

- m) Geuza katika usemi halisi. (alama 3)

Mwanafunzi alishangaa na kusema kuwa hakuamini alipata alama nydingi vile katika insha.

- n) Ainisha shamirisho.

Mtoto alipikiwa chai na mamake kwa sufuria chafu.

- o) Tunga sentensi ukitumia kitenzi 'ota' katika kauli ya kutendea. (alama 2)

- p) Bainisha kirai kivumishi na kielezi.

Raia wenge bidii husifiwa kote ulimwenguni. (alama 3)

- q) Tunga sentensi ili kutofautisha maana ya : (alama 2)

i) fuga

ii) vuja

4. ISIMUJAMII (alama 10)

Una fursa ya kuwazungumzia wanafunzi wenzako kuhusu umuhimu wa sarakasi. Eleza sifa **tano** za lughya utakayotumia.

for free past papers visit: www.freekcsepastpapers.com

for free past papers visit: www.frekcsepastpapers.com